

การจัดการความรู้ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการทอผ้าไหมสีธรรมชาติ
ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

Knowledge Management in Sericulture Cultivation and Weaving of
Natural Dyed Silk of the Community Enterprise Group in Phon District,
Khon Kaen Province

ณัฐณภรณ์ เอกนราจินดาวัตน์

Natnaporn Aeknarajindawat

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Suan Sunandha Rajabhat University

Email: Touch_life@outlook.co.th

Received October 4, 2022; Revised January 10, 2023; Accepted January 23, 2023

Abstract

The objectives of this research were to study 1) the knowledge management in sericulture cultivation and weaving of natural dyed silk; 2) the potential of communities in silk weaving, dyeing and natural dyeing; 3) the establishment of a knowledge center on silk weaving; 4) the network of silk weaving community enterprises; and 5) plan the development of cultural tourism in the silk weaving community. This research employed mixed method research. In the qualitative research part, in-depth interviews with 13 people related to the learning center of sericulture cultivation and weaving of natural dyed silk were purposive selecting. In the quantitative research part, the sample consisted of community enterprise groups and entrepreneurs of sericulture cultivation or silk weaving, the local people, consumers, and tourists amounting to 400 people by using a simple random sampling method. Data were collected via a questionnaire and analyzed with a descriptive statistic.

The research findings showed that: 1) the knowledge management in sericulture cultivation and weaving of natural dyed silk. The overall picture was at a high level. 2) the potential of communities in silk weaving. The overall picture was at a high level. 3) 3 main knowledge management processes: 1. knowledge acquisition and creation, 2. knowledge transfer and exchange, and 3. utilization and application of knowledge. 4) the network of silk weaving community

enterprises. The overall picture was at a highest level. 5) plan the development of cultural tourism in the silk weaving community. The overall picture was at a high level. Qualitative research results: community enterprise groups should develop techniques for growing sericulture cultivation in order to obtain quality produce and should develop the silk weaving process to support the world market.

Keywords: Sericulture Cultivation; Silk Weaving; Natural Dyeing; Knowledge Management

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) การจัดการความรู้ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าไหมสี่ธรรมชาติ 2) ศักยภาพชุมชนในด้านการทอผ้าไหม การย้อมสี และการทำสีย้อมธรรมชาติ 3) การจัดตั้งศูนย์ความรู้ทางด้านการทอผ้าไหม 4) ระบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหม และ 5) การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนทอผ้าไหม การวิจัยครั้งนี้เป็นแบบผสมผสาน การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์เรียนรู้การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการทอผ้าไหมสี่ธรรมชาติ โดยคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 13 ราย ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างคือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้ผลิต ผู้ประกอบการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าไหมสี่ธรรมชาติ กลุ่มประชาชน ผู้บริโภค นักท่องเที่ยว จำนวน 400 ราย เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบมีสัดส่วน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม วิเคราะห์ผลด้วยสถิติเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) การจัดการความรู้ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าไหมสี่ธรรมชาติภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) ศักยภาพชุมชนในด้านการทอผ้าไหม ภาพรวมอยู่ในระดับมาก 3) กระบวนการจัดการองค์ความรู้หลัก 3 ประการ คือ (1) การแสวงหาและการสร้างองค์ความรู้ (2) การถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ และ (3) การใช้ประโยชน์และการนำไปประยุกต์ใช้ 4) การพัฒนาระบบเครือข่ายการทอผ้าไหม ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 5) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนทอผ้าไหม ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนควรพัฒนาเทคนิคการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ และควรพัฒนารมวิธีการทอผ้าไหมเพื่อรองรับตลาดโลก

คำสำคัญ: การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม; การทอผ้าไหม; การย้อมสีธรรมชาติ; การจัดการความรู้

บทนำ

การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมถือว่าเป็นอาชีพดั้งเดิมของประเทศไทย เนื่องจากมีการเลี้ยงมาอย่างช้านาน โดยทั่วไปการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมของเกษตรกรจะทำในรูปแบบวิถีชาวบ้าน กล่าวคือ ในการเลี้ยงไหมจะเพาะพันธุ์ไหมเองซึ่งไขไหมจะเป็นพันธุ์พื้นเมือง วิธีการเลี้ยงไหมจะเป็นวิธีการเลี้ยงแบบดั้งเดิม เมื่อได้รังไหมก็จะนำมาสาวเส้นและทอเป็นผืนผ้า เพื่อใช้ในเทศกาลต่าง ๆ หรือนำมาจำหน่ายในท้องถิ่น โดยเฉพาะเกษตรกรในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมกันอย่างแพร่หลายโดยทำเป็นอาชีพเสริม จะเห็นได้ว่าเกษตรกรมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นที่จะเข้ามาประกอบอาชีพการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม (The Queen Sirikit Department of Sericulture, 2017) ผ้าไหมและผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของไทย เป็นเอกลักษณ์ไทยที่ได้รับการกล่าวขวัญมานานแล้วในด้านความงดงามของสีสัน

และลวดลาย รวมถึงฝีมือการทอผ้าเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมา ในอดีตการทอผ้าจะมีอยู่ทุกครัวเรือนในทุกภูมิภาคของประเทศไทย เพราะผ้าเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวันของทุกคน ผ้าของแต่ละท้องถิ่น หรือภูมิภาคจะมีลวดลาย คุณลักษณะ และความโดดเด่นที่แตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ความชำนาญ และทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น การทอผ้าเป็นสิ่งสัญลักษณ์ของคนในแต่ละชุมชน แสดงถึงเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ และความแตกต่างทางวัฒนธรรม อีกทั้ง ผ้าทอยังคงเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่แก่จนถึงตาย และมีบทบาทสำคัญทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จนกระทั่งมีการคิดค้น ลวดลายสีสน เพื่อเพิ่มความสวยงามและน่าใช้ สีสนของผ้าทอ เกิดการนำสีมาย้อมเส้นใยเพื่อให้ได้สีตามที่ต้องการ ซึ่งในสถานการณ์ปัจจุบันที่มีการนำเข้าเส้นไหมมากกว่าส่งออกก็นับว่าเป็นโอกาสของเกษตรกรที่ขายผลิตเส้นไหมให้ได้คุณภาพ เพื่อเข้าสู่ตลาดการผลิตผ้าไหมที่ยังคงมีความต้องการใช้เส้นไหมเป็นปริมาณมากแต่อย่างไรก็ตามการผลิตเส้นไหมของเกษตรกร และกลุ่มเกษตรกรยังไม่มีความรู้คุณภาพขาดการรวมกลุ่มเครือข่ายการผลิตเพื่อให้ได้ปริมาณมากพอที่จะเชื่อมโยงกับกลุ่มผู้ประกอบการ ทำให้ขาดการเชื่อมโยงสู่ตลาดที่มีความพร้อมและมีความต้องการเส้นไหมเป็นปริมาณมาก หากมีการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อผลิตเส้นไหมในลักษณะกลุ่มผู้สาวไหม มีการบริหารจัดการที่ดีโดยกลุ่มของเกษตรกรเอง มีการคัดเกรดเส้นไหม มีฝ่ายตลาดที่ชัดเจนก็จะทำให้การผลิตเส้นไหมมีคุณภาพและปริมาณเพียงพอต่อการเชื่อมโยงผู้ประกอบการที่ต้องการซึ่งเส้นไหมเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สำคัญของหลายจังหวัดในประเทศไทย ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพเสริมอย่างเดียว คือการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และทอผ้า ซึ่งปัญหาหลักคือ ต้นทุนในการผลิตที่สูงขึ้น ผลกำไรจากการทอผ้าต่ำเมื่อเทียบกับระยะเวลาในการผลิตต่อรอบการจำหน่ายหรือจากการสั่งทอของลูกค้าในแต่ละครั้ง ประกอบกับปัจจุบันตลาดมีความต้องการผ้าทอที่ย้อมจากสีธรรมชาติมากกว่าผ้าที่ย้อมจากสีเคมี เป็นเอกลักษณ์ของการย้อมสีธรรมชาติ หรือผลิตภัณฑ์ที่มาจากธรรมชาติปราศจากเคมีมากขึ้น

ปัจจุบัน ความนิยมผ้าทอพื้นบ้านของไทยมีความนิยมเฉพาะกลุ่มข้าราชการและหน่วยงานของรัฐ ด้วยการนำมาแปรรูปผลิตภัณฑ์ให้มีความทันสมัย และให้มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นชุดประจำสำนักงานหรือผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ซึ่งกระบวนการในการทอผ้าไหมมีหลายขั้นตอน ในบางพื้นที่มีกระบวนการในการทอผ้าโดยเริ่มตั้งแต่การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทำเส้นไหมการทำลวดลายจนกระทั่งทอเป็นผืนและการสร้างค่านิยมเกี่ยวกับหม่อนไหมที่มุ่งมั่นให้มีการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม โดยภูมิปัญญาผ้าทอนี้ยังเป็นวัฒนธรรมที่สามารถบูรณาการกับการท่องเที่ยวได้ ซึ่งจังหวัดขอนแก่นเป็นเมืองที่มีศักยภาพในด้านภูมิปัญญาผ้าทอมาอย่างยาวนานและอีกหลาย ๆ ด้านทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน การศึกษา และยังมีหลากหลายทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวมีแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์วัฒนธรรม จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นเมืองที่มีศักยภาพทั้งในด้านเศรษฐกิจและด้านการท่องเที่ยว รวมถึงเป็นเมืองที่มีการทอผ้าไหมที่สำคัญของประเทศ มีชื่อเสียงมายาวนาน เพื่อเป็นเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับหม่อนไหมเกี่ยวกับผ้าไหมที่เป็นฝีมืออันประณีตของชาวจังหวัดขอนแก่นโดยส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวสำหรับการท่องเที่ยวโดยอาศัยภูมิปัญญาผ้าไหมเป็นจุดขายเพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญด้วยการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มสร้างรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของเกษตรกรผู้ทอผ้าต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าไหมสีธรรมชาติ
2. เพื่อศึกษาศักยภาพชุมชนในด้านการทอผ้าไหม การย้อมสี และการทำสีย้อมธรรมชาติ

3. เพื่อศึกษาฐานการเรียนรู้แบบมีชีวิตสำหรับใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้าไหม การย้อมสี และการทำสีย้อมธรรมชาติให้กับชุมชน เพื่อนำไปสู่การจัดตั้งศูนย์บริการองค์ความรู้ทางการทอผ้าไหม

4. เพื่อศึกษาระบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหม ในอำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

5. เพื่อวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนทอผ้าไหม พื้นที่อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาและทบทวนวรรณกรรมเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการปลูกหม่อน เลี้ยงไหมและการทอผ้าไหมสี่ธรรมชาติ และหัวข้ออื่น ๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และจัดการองค์ความรู้ ก่อนนำมาขยายผลถ่ายทอดความรู้ในด้านทฤษฎีแก่กลุ่มเป้าหมาย

ขอบเขตด้านประชากร ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้ผลิต ผู้ประกอบการ และประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษาครั้งนี้ คือ พื้นที่อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น จากวิธีการเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (purposive selective)

ขอบเขตด้านระยะเวลา ศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือนมีนาคม – มิถุนายน 2564 รวม 3 เดือน

ทบทวนวรรณกรรม

การจัดการความรู้ (Knowledge Management)

เว็บไซต์การจัดการความรู้ ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (Sukhothai Thammathirat Open University, 2014) ได้อธิบายคำว่า “ความรู้” คือ สิ่งที่เหมาะสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การทำงาน การค้นคว้าหรือประสบการณ์ ในอาชีพ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ ความเข้าใจที่ได้รับมาจากประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิด หรือการปฏิบัติองค์วิชาในแต่ละสาขา และให้ความหมายของคำว่า “การจัดการความรู้” (Knowledge Management: KM) หมายถึง การจัดการในเรื่องที่สำคัญที่จำเป็นต่อการดำเนินงานขององค์กรโดยบุคคลในองค์กร รวมกลุ่มสร้างกระบวนการความรู้ เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่แล้วนำมาใช้ในการปฏิบัติงานจนเกิดประสิทธิผลและบรรลุเป้าหมายทำให้องค์กรสามารถอยู่รอดและแข่งขันได้ในสภาวะที่เปลี่ยนแปลงไป และยังได้แบ่งระดับความรู้เป็น 3 ระดับประกอบด้วย 1) ความรู้เฉพาะคน (Individual Knowledge) 2) ความรู้ขององค์กร (Organizational Knowledge) และ 3) ความรู้ที่เป็นระบบ (Structural Knowledge)

Distanont, Haapasalo, Vaananen and Lehto (2012) แบ่งประเภทของความรู้ในการร่วมกันพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ เป็น 4 ความรู้ คือ 1) ความรู้แบบชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ได้แก่ เอกสารการออกแบบผลิตภัณฑ์ รายงานข้อเสนอแนะและเอกสารเกี่ยวกับความต้องการสำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 2) ความรู้แบบไม่ชัดแจ้ง (Tacit Knowledge) ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบผลิตภัณฑ์ ความรู้ด้านการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ความรู้ด้านการทดสอบผลิตภัณฑ์ ประสบการณ์ในการแก้ปัญหาและเทคนิคในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 3) ความรู้แบบชัดแจ้งทางการบริหารจัดการ (Explicit Managerial Knowledge) ได้แก่ เอกสารการประชุม ข้อมูลด้านการตลาด รายงานการวิเคราะห์ด้านต้นทุน ข้อเสนอแนะและนโยบายในการพัฒนา และ 4) ความรู้แบบไม่ชัดแจ้งทางการบริหารจัดการ

(Tacit Managerial Knowledge) ได้แก่ การบริหารจัดการคน การบริหารจัดการค่าใช้จ่าย ความรู้ด้านการบริหารจัดการจัดการวัตถุดิบ การบริหารจัดการเวลา การบริการจัดการลูกค้าและการตลาด

สรุปความหมายของการจัดการความรู้ได้ว่า คือ การรวบรวมองค์ความรู้ ที่มีอยู่ในองค์กรหรือชุมชนซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสารมาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนในองค์กรหรือชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้ และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้องค์กรหรือชุมชน มีความสามารถในเชิงแข่งขันสูงสุด

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม

Nuipirom (2013) เรียบเรียงประวัติการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ว่าเป็นอาชีพที่โดยส่วนใหญ่จะทำควบคู่กับการทำนา โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งทำการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมแหล่งใหญ่ที่สุดของประเทศ มีการพัฒนาควบคู่มากับความเจริญของวัฒนธรรมไทยมาเป็นเวลาช้านาน ในรัชกาลที่ 5 มีการจ้างศาสตราจารย์โทยามา ผู้เชี่ยวชาญการปลูกหม่อนและเลี้ยงไหมชาวญี่ปุ่น เข้ามาทำการสำรวจหาเส้นทางในการปรับปรุงการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมของไทย ต่อมา พ.ศ. 2446 ในรัชกาลที่ 5 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมช่างไหมขึ้น มีหน้าที่คือ 1) ทำการจัดการบำรุงพันธุ์ไหมที่เลี้ยงแล้วให้ดีขึ้น 2) ให้คำแนะนำและฝึกหัดให้ราษฎรทำสวนหม่อนและเลี้ยงไหมตามแบบวิธีการอย่างใหม่ 3) ปรับปรุงเครื่องทอผ้าให้ดีขึ้นและฝึกหัดราษฎรให้รู้จักการทอผ้าชนิดต่าง ๆ ที่เป็นที่ยอมรับ และ 1 ศตวรรษต่อมาได้มีการพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง จนถึงปี พ.ศ. 2552 กระทรวงเกษตร ได้ยกสถานะสถาบันหม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นกรมหม่อนไหม

สรุปได้ว่า การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในประเทศไทย ได้มีการพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด ซึ่งจะเห็นว่าประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นได้มีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่ต้น โดยเฉพาะในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีพระราชดำริที่จะปฏิรูปการปกครองประเทศ และทรงพัฒนาปรับปรุงการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และต่อมาการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงปรับปรุงมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการทอผ้าไหมสี่ธรรมชาติ ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น เป็นวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรเป้าหมายของการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้ผลิต ผู้ประกอบการในอำเภอพล และประชาชนในท้องที่อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น จำนวน 86,202 คน ทั้งนี้ในการเลือกขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง จากสูตรของ Yamane (1973) โดยกำหนดระดับค่าความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และระดับค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 ซึ่งขนาดของกลุ่มตัวอย่างสำหรับการศึกษารุ่นนี้ เท่ากับ 400 ราย แบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 1) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้ผลิต ผู้ประกอบการ ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าไหมสี่ธรรมชาติ อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น จำนวน 200 ราย ใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบมีสัดส่วน (Proportion Sampling) และเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) ใน 22 กลุ่ม/ตำบล และ 2) กลุ่มประชาชนในท้องถิ่น ผู้บริโภค นักท่องเที่ยว ผู้สนใจในตัวผลิตภัณฑ์จากผ้าทอสี่ธรรมชาติ จำนวน 200 ราย ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling)

การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยที่ไม่เน้นข้อมูลที่เป็นตัวเลขเป็นหลัก เป็นการวิจัยที่เน้นการหาความเข้าใจในรายละเอียดต่าง ๆ ของกลุ่มประชากรที่ทำการศึกษา ที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเรื่องนั้น ๆ ข้อมูลหรือข้อค้นพบอาจไม่ได้มาจากสังเกตหน่วยที่ต้องการศึกษาเพียงไม่กี่หน่วยหรือเพียงไม่กี่กลุ่มหรือชุมชน (Prasith-rathsint, 2012) ประกอบด้วยการศึกษาที่เกี่ยวข้อง 2 ส่วนที่สอดคล้องกัน โดยมุ่งเน้นการจัดการความรู้ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการทอผ้าไหมสีธรรมชาติ ตามกรอบวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยได้กำหนด โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาจากเอกสารทางวิชาการ มีหน่วยวิเคราะห์ (Unit of Analysis) คือ การจัดการความรู้ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการทอผ้าไหมสีธรรมชาติ รวมถึงงานวิจัยอื่น ๆ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีหน่วยวิเคราะห์ คือ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการความรู้ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการทอผ้าไหมสีธรรมชาติ จากกลุ่มประชากรที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ หัวหน้าส่วนราชการในอำเภอพล และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์การเรียนรู้การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการทอผ้าไหมสีธรรมชาติ อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selecting) จำนวน 13 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลากหลายกลุ่ม ดังนั้น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ที่ออกแบบให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล รูปแบบการศึกษา และกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อให้ได้เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเชิงปริมาณที่มีมาตรฐาน ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามและหาคุณภาพของเครื่องมือด้วยการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาและความเชื่อมั่นของแบบสอบถามตามขั้นตอน นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้ผลิต ผู้ประกอบการ ร้านค้า และประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในพื้นที่อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ที่มีลักษณะคล้ายกับประชากรเป้าหมายจำนวน 30 ราย นำแบบสอบถามไปทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ ซึ่งเป็นการวัดความสอดคล้องภายใน โดยใช้วิธีการคำนวณด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) ค่า Alpha มีค่าไม่ต่ำกว่า 0.70 (Cronbach, 1970) นำแบบสอบถามไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น จำนวน 400 ราย

การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้ทราบมุมมองที่หลากหลาย ถือเป็นข้อมูลเชิงลึกและมุมมองใหม่ที่นอกเหนือจากที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณ โดยสามารถนำมาใช้สนับสนุนและประกอบการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยให้ชัดเจนขึ้น ส่วนประเด็นในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้วางกรอบไว้มีลักษณะเป็นเค้าโครง (Outline) หัวข้อการสนทนาที่มีความยืดหยุ่น (Flexible) เป็นคำถามคร่าว ๆ เพื่อเป็นแนวในการสัมภาษณ์หรือการสนทนาให้ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ โดยใช้แบบคำถามสัมภาษณ์การจัดการความรู้ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการทอผ้าไหมสีธรรมชาติของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดกระทำข้อมูลครั้งนี้ ผู้ประเมินมีแนวทางในการดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1) ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้การหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

2) ข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่ได้จากการวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกที่ได้ลักษณะความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ผู้วิจัยจำแนกข้อมูล เปรียบเทียบข้อมูล และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive Conclusion) จากนั้น

นำเสนอข้อมูลเชิงบูรณาการเพื่อสนับสนุนผลการวิเคราะห์ที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณ มีขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

2.1) รวบรวมข้อมูลและจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเรียบเรียงข้อมูลที่เป็นประเด็นหลักและประเด็นย่อย

2.2) ลดทอนข้อมูลที่คลุมเครือและซ้ำซ้อนกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นรูปธรรม

2.3) พิจารณาความสอดคล้อง ความเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลที่ได้ โดยสรุปและตีความในรูปแบบการพรรณนาตามกรอบแนวคิดของการวิจัย

2.4) สรุปผลการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยนำเสนอทั้งข้อมูลที่มีความเหมือนและความต่างที่ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลจนได้แก่นแท้ของแนวคิดในประเด็นที่ได้ศึกษาสอดคล้องไปกับผลการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อเป็นการช่วยอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

ผลการวิจัย

1. การจัดการความรู้ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าไหมสี่ธรรมชาติ

ตารางที่ 1 ระดับของการจัดการความรู้ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าไหมสี่ธรรมชาติ

ที่	รายการ	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
1	มีการดัดแปลงวิธีการเลี้ยงที่ทำให้ไหมโตเร็ว แข็งแรง ประหยัดแรงงาน	4.55	0.56	มากที่สุด
2	มีพันธุ์ไหมที่ดี แข็งแรง โตเร็ว ทนทานต่อโรค ให้ผลผลิตสูง	4.52	0.55	มากที่สุด
3	มีการจัดการการวางแผนการดูแลสวนหม่อนและระยะเวลาการเลี้ยงไหมที่ถูกต้อง ให้สัมพันธ์กับสภาพดิน ฟ้า อากาศ ที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโต และระยะที่มีใบหม่อนมากเพียงพอ	4.59	0.60	มากที่สุด
4	มีการควบคุมโรคและแมลงศัตรูของหม่อนและไหมไม่ให้ความเสียหายแก่หม่อนและไหมให้ได้	4.64	0.55	มากที่สุด
	ด้านการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม	4.56	0.36	มากที่สุด
1	มีการพัฒนาการทอผ้าไหม ตั้งแต่กรรมวิธีการทอ การออกแบบลวดลายให้หลากหลาย การย้อมสีธรรมชาติเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าสินค้า	4.44	0.65	มาก
2	มีการทอผ้าไหมทอมือให้เป็นงานฝีมือ ที่มีราคาค่อนข้างสูง สามารถนำมาตัดเย็บเสื้อผ้าและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ	4.42	0.67	มาก
3	มีการทอผ้าไหมทอด้วยเครื่องจักรสามารถนำมาตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ผ้า màn ผ้าไหม เพอร์นิเจอร์ให้เป็นที่นิยมของตลาดโลก	4.41	0.62	มาก
4	มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมให้มีลักษณะที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น คือ เนื้อผ้าแน่น ละเอียดยืด มีความมันวาว ซักแล้วสีไม่ตกไม่ซีด นำไปตัดเย็บเสื้อผ้าตะเข็บไม่แตกง่าย พิถีพิถันในการทอ	4.45	0.65	มาก
	ด้านการทอผ้าไหม	4.43	0.39	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า การจัดการความรู้ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าไหมสี่ธรรมชาตินิภาพ รวมอยู่ในระดับมาก ด้านการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ มีการควบคุมโรคและแมลงศัตรูของหม่อนและไหมไม่ให้ความเสียหายแก่หม่อนและไหมให้ได้ รองลงมาคือ มีการจัดการการวางแผน การดูแลสวนหม่อนและระยะเวลาการเลี้ยงไหมที่ถูกต้อง ให้สัมพันธ์กับสภาพดิน ฟ้า อากาศ ที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตและระยะที่มีใบหม่อนมากเพียงพอ มีการดัดแปลงวิธีการเลี้ยงที่ทำให้ไหมโตเร็ว แข็งแรง ประหยัดแรงงาน และมีพันธุ์ไหมที่ดี แข็งแรง โตเร็ว ทนทานต่อโรคให้ผลผลิตสูงตามลำดับ ส่วนด้านการทอผ้าไหมในภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับมากเมื่อเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมให้มีลักษณะที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น คือ เนื้อผ้าแน่น ละเอียดยืด มีความมันวาว ซักแล้วสีไม่ตกไม่ซีด นำไปตัดเย็บเสื้อผ้าตะเข็บไม่แตกง่าย พิถีพิถันในการทอ รองลงมาคือ มีการพัฒนาการทอผ้าไหม ตั้งแต่กรรมวิธีการทอ การออกแบบลวดลายให้หลากหลาย การย้อมสีธรรมชาติเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าสินค้า มีการทอผ้าไหมทอมือให้เป็นงานฝีมือ ที่มีราคาค่อนข้างสูง สามารถนำมาตัดเย็บเสื้อผ้าและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ และมีการทอผ้าไหมทอด้วยเครื่องจักรสามารถนำมาตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ผ้าหม่าน ผ้าห่ม เพอร์นิเจอร์ให้เป็นที่นิยมของตลาดโลก ตามลำดับ

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้านการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม พบว่า แม้ปัจจุบันประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการเลี้ยงไหมจากแบบอุตสาหกรรมในครัวเรือน มาเป็นแบบอุตสาหกรรมเชิงพาณิชย์แล้ว แต่เกษตรกรผู้เลี้ยงไหมไทยยังจำเป็นต้องมีการพัฒนาเทคนิควิชาการเลี้ยงไหมแบบใหม่ ๆ ต่อไปเรื่อย ๆ เพื่อให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้ผลผลิตเส้นไหมที่มีคุณภาพ และเกษตรกรผู้เลี้ยงไหมได้รับผลตอบแทนสูงสุด และควรให้ความสำคัญในเรื่องการดูแลและการจัดการหม่อนมากกว่านี้ เพราะพบว่าใบหม่อนไม่มีคุณภาพ และมีปริมาณไม่เพียงพอแก่การเลี้ยงไหมในแต่ละรุ่น ทำให้การเลี้ยงไหมได้ผลไม่ดีเท่าที่ควร ดังนั้นเกษตรกรจะต้องคำนึงถึงในการดูแลและการจัดการสวนหม่อนที่ดีเพื่อให้ต้นหม่อนแข็งแรง ป้องกันและควบคุมโรคและแมลงศัตรูที่สำคัญของหม่อน เพื่อให้ผลผลิตใบหม่อนมีคุณภาพและปริมาณต่อไร่สูง และมีคุณค่าทางอาหารสูงด้วย ด้านการทอผ้าไหม พบว่า ตลาดโลกปัจจุบันมีความต้องการผ้าทอที่ย้อมจากสีธรรมชาติมากกว่าผ้าที่ย้อมจากสีเคมี ดังนั้นควรมีการพัฒนา 1) คุณภาพของสีย้อมจากธรรมชาติ ควรคัดเลือกวัตถุดิบของสีที่นำมาย้อมให้มีคุณภาพ หากไม่ได้ผลิตเองควรคัดเลือกผู้จำหน่ายตรวจสอบแหล่งที่มาของสี และทดสอบความคงทนของสี 2) ผ้าไหมทอด้วยเครื่องจักร ผ้าชนิดนี้เป็นที่นิยมของตลาดโลก จึงควรพัฒนากรรมวิธีการทอ การออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ผ้าไหมให้มีลักษณะที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น ทั้งเรื่องเนื้อผ้าแน่น ละเอียดยืด มีความมันวาว เกรดสี และนำมาตัดเป็นผ้าแล้วตะเข็บไม่แตกง่าย

2. ศักยภาพชุมชนในด้านการทอผ้าไหม การย้อมสี และการทำสีย้อมธรรมชาติ

ตารางที่ 2 ระดับศักยภาพชุมชนในด้านการทอผ้าไหม การย้อมสี และการทำสีย้อมธรรมชาติ

ที่	รายการ	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
1	ด้านการย้อมสีและทำสีย้อมธรรมชาติ	4.40	0.41	มาก
2	ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าไหม	4.47	0.38	มากที่สุด
3	ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหม	4.43	0.40	มาก
4	ด้านการออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์	4.38	0.41	มาก
	รวม	4.44	0.30	มาก

จากตารางที่ 2 ศักยภาพชุมชนในด้านการทอผ้าไหม การย้อมสี และการทำสีย้อมธรรมชาติภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านจากมากไปน้อยดังนี้ ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าไหม ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหม ด้านการย้อมสีและทำสีย้อมธรรมชาติ และด้านการออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ตามลำดับ

3. การศึกษาฐานการเรียนรู้แบบมีชีวิตสำหรับใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้าไหม การย้อมสี และการทำสีย้อมธรรมชาติให้กับชุมชน เพื่อนำไปสู่การจัดตั้งศูนย์บริการองค์ความรู้ทางด้านการทอผ้าไหม การจัดการความรู้ในชุมชนเกี่ยวกับการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหม การย้อมสี การทำสีย้อมธรรมชาติและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับชุมชนและคนในชุมชนท้องถิ่นเกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการองค์ความรู้หลัก 3 ประการ คือ

(1) การแสวงหาและการสร้างองค์ความรู้ การพัฒนาฐานการเรียนรู้แบบมีชีวิตสำหรับใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้าไหม การย้อมสีและการทำสีย้อมธรรมชาติให้กับชุมชน เพื่อนำไปสู่การจัดตั้งศูนย์ให้บริการองค์ความรู้ทางด้านการทอผ้าไหม ด้านการแสวงหาและการสร้างองค์ความรู้โดยการแสวงหาองค์ความรู้การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหม การย้อมสี การทำสีย้อมธรรมชาติและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหม เพื่อเพิ่มมูลค่าสามารถแสวงหาความรู้จากผู้มีประสบการณ์จริงในชุมชนและนอกชุมชนได้ ในการแสวงหาความรู้สามารถเรียนรู้ได้จากการเข้ารับการจัดอบรมสัมมนา การประชุม การสาธิต การสอนงานจากวิทยากรหรือครู อาจารย์ที่มาบรรยายให้ความรู้ การแสวงหาองค์ความรู้โดยการไปฝึกงาน เรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง จากสถานที่จริงทั้งในด้านการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหม การย้อมสีและการทำสีย้อมธรรมชาติ นอกจากนี้แล้วยังสามารถเรียนรู้ได้จากหนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เผยแพร่กันตามทั่วไป รวมทั้งการสืบค้นจากสื่ออินเทอร์เน็ต

(2) การถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหม การย้อมสี การทำสีย้อมธรรมชาติและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมเพื่อเพิ่มมูลค่า ในการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ควรให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ประสบการณ์ของผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ และปราชญ์ชาวบ้านทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อนำมาปรับปรุงกระบวนการทำงานของวิสาหกิจชุมชนและเกษตรกรผู้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหม การย้อมสี การทำสีย้อมธรรมชาติ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหม ทั้งนี้เพราะมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน สามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ดี ดังนั้น การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้จึงเป็นวิธีการในการถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อให้บุคคลสามารถปฏิบัติงานได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

(3) การนำองค์ความรู้ไปใช้และการนำไปประยุกต์ใช้ เพื่อเพิ่มประสิทธิผลและประสิทธิภาพในการดำเนินงาน การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหม การย้อมสีและการทำสีย้อมธรรมชาติ เพื่อสร้างขีดความสามารถและความได้เปรียบทางการแข่งขัน เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ้าไหมและเพื่อพัฒนานวัตกรรมใหม่ให้มากขึ้นถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ ทำให้เกิดการพัฒนาตนเอง การพัฒนางานและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ และเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ้าไหม การใช้ประโยชน์และการนำองค์ความรู้จากการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในกิจการต่าง ๆ และในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้ผลิตและผู้ประกอบการ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหม การย้อมสีและการทำสีย้อมธรรมชาติให้เกิดประสิทธิภาพ เป็นการนำองค์ความรู้ไปใช้เพื่อการพัฒนาชีวิตของตนเอง การพัฒนางานและสิ่งสำคัญคือการพัฒนาชุมชน เพื่อให้ทุกคนในสังคมสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในสังคม ทำให้เพิ่มรายได้และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากการนำองค์ความรู้จากการเรียนรู้มาใช้ประโยชน์และการนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมเพื่อการเพิ่มมูลค่าต่อไป

4. การพัฒนาระบบเครือข่ายการทอผ้าไหมในจังหวัดขอนแก่น

ตารางที่ 3 ระดับการพัฒนาระบบเครือข่ายการทอผ้าไหม

ที่	รายการ	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
1	มีการประสานสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายการทอผ้าไหมโดยรอบกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง	4.53	0.66	มากที่สุด
2	สมาชิกในเครือข่ายมีการแลกเปลี่ยนความรู้ข้อมูลข่าวสารและแก้ปัญหาาร่วมกันอย่างสร้างสรรค์	4.47	0.62	มาก
3	การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวางโดยการร่วมรับรู้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง	4.51	0.61	มากที่สุด
4	มีกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน เพื่อให้เกิดความผูกพันเชื่อมโยงในระดับที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น	4.51	0.62	มากที่สุด
	รวม	4.50	0.38	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 พบว่า การพัฒนาระบบเครือข่ายการทอผ้าไหม ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ มีการประสานสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายการทอผ้าไหมโดยรอบกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง รองลงมา คือ การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวางโดยการร่วมรับรู้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง มีกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน เพื่อให้เกิดความผูกพันเชื่อมโยงในระดับที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น และมีการรวมกันเป็นเครือข่ายอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์และความสนใจร่วมกันตามลำดับ

5. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนทอผ้าไหมในจังหวัดขอนแก่น

ตารางที่ 4 ระดับการพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนทอผ้าไหมจังหวัดขอนแก่น

ที่	รายการ	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
1	มีการสร้างและถ่ายทอดเรื่องราวการทอผ้าไหมที่น่าสนใจแก่ลูกค้าและนักท่องเที่ยว	4.47	0.66	มาก
2	มีการพัฒนาสินค้า บริการและผลิตภัณฑ์ผ้าไหมเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าและนักท่องเที่ยว	4.44	0.61	มาก
3	การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนทอผ้าไหม เพื่อสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว	4.56	0.63	มากที่สุด
4	การสร้างเชื่อมั่นแก่นักท่องเที่ยวให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีในการเดินทางมาเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนทอผ้าไหมจังหวัดขอนแก่น	4.57	0.53	มากที่สุด
	รวม	4.47	0.39	มาก

จากตารางที่ 4 การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนทอผ้าไหม ภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาโดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การสร้างความเชื่อมั่นแก่นักท่องเที่ยวให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดี

ในการเดินทางมาเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนทอผ้าไหม จังหวัดขอนแก่น รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนทอผ้าไหม เพื่อสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว มีการสร้างและถ่ายทอดเรื่องราวการทอผ้าไหมที่น่าสนใจแก่ลูกค้าและนักท่องเที่ยว และมีการพัฒนาสินค้า บริการและผลิตภัณฑ์ผ้าไหมเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าและนักท่องเที่ยว ตามลำดับ

อภิปรายผล

1. การจัดการความรู้ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าไหมสี่ธรรมชาติ มีปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จ คือ มีการควบคุมโรคและแมลงศัตรูของหม่อนและไหมไม่ให้เกิดความเสียหายแก่หม่อนและไหม มีกระบวนการที่ทำให้ผลิตภัณฑ์ผ้าไหม มีคุณภาพดีขึ้น และมีความปลอดภัย การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าไหม มีรูปแบบและลวดลายที่สวยงามสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค และการออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ผ้าไหม มีการพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์ให้มีขนาดเหมาะสม การบรรจุเปิด-ปิดสะดวก ไม่ยุ่งยาก สอดคล้องกับการศึกษาของ Wechagam, Choenkwan and Kiatsuranont (2020) ศึกษาความต้องการการส่งเสริมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมของเกษตรกร ผลจากการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีความต้องการการส่งเสริมเพิ่มขึ้นในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ในระดับมาก ด้านความรู้เรื่องโรคแมลงศัตรูหม่อนและการป้องกันโรคและแมลงศัตรูหม่อน การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากหม่อนไหม เกษตรกรต้องการทัศนศึกษาดูงานนอกสถานที่ ต้องการการฝึกอบรมในพื้นที่ และต้องการสนับสนุนปัจจัยการผลิต ได้แก่ การสนับสนุนไซไหม การประกันราคาไหม

2. การพัฒนาศักยภาพชุมชนในด้านการทอผ้าไหม การย้อมสีและการทำสีย้อมธรรมชาติ ลักษณะที่นำไปสู่ความสำเร็จของการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในด้านการทอผ้าไหม คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมให้มีลักษณะที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น คือ เนื้อผ้าแน่น ละเอียด มีความมันวาว ซักแล้วสีไม่ตกไม่ซีด นำไปตัดเย็บเสื้อผ้าตะเข็บไม่แตกง่าย พิถีพิถันในการทอและในด้านการย้อมสีและการทำสีย้อมธรรมชาติ เพื่อการย้อมสีมีหลายวิธีแตกต่างกันขึ้นอยู่กับพันธุ์ไหม รูปแบบของไหม สอดคล้องกับการศึกษาของ Malasri (2019) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาศักยภาพชุมชนในการทอผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติและผลการผลิตสีย้อมธรรมชาติชุมชนเทศบาลตำบลสะอาด อำเภอหนองสูง จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า การย้อมสีธรรมชาติ รวมทั้งให้ความรู้ในการเลือกใช้โทนสีเพื่อให้เข้ากับคามนิยมในสมัยปัจจุบัน ผลจากการดำเนินกิจกรรม กลุ่มสามารถผลิตได้ตามมาตรฐานจนได้สัญลักษณ์นกยูงไทยให้เป็นเครื่องหมายรับรองคุณภาพกระบวนการได้มาของสีย้อม การทำสีธรรมชาติได้มีการอบรมให้ชุมชนมีการผลิตสีธรรมชาติทั้งเป็นแบบผงและแบบน้ำเข้มข้น โดยเป็นพืชวัตถุดิบที่สามารถหาได้ในชุมชน คือ สีแดงจากแก่นฝาง กระจับปี่เหลืองจากมะพูด ขมิ้น ใบชี่เหล็ก สีม่วงจากลูกหว้า สีเขียวจากใบเตย ใบย่านาง สีดำจากผลมะเกลือ

3. การพัฒนาฐานการเรียนรู้แบบมีชีวิต เพื่อนำไปสู่การจัดตั้งศูนย์บริการองค์ความรู้ทางด้านการทอผ้าไหม มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้หลัก 3 ประการ คือ 1) การแสวงหาและการสร้างองค์ความรู้ 2) การถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ และ 3) การใช้ประโยชน์และการนำไปประยุกต์ใช้ สำหรับการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน มีรูปแบบประกอบด้วย ด้านอาคารสถานที่ ด้านแหล่งเรียนรู้ ด้านการบริการ ด้านเครือข่ายการเรียนรู้ และด้านการบริหาร สอดคล้องกับการศึกษาของ Propatigul and Phetsuk (2014) ที่ศึกษาแนวทางการพัฒนาความรู้ด้านการผลิตหม่อนไหมของเกษตรกร ในจังหวัดนราธิวาส พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ด้านการผลิตหม่อนไหมอยู่ในระดับปานกลาง ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับความรู้ในการผลิตหม่อนไหมของเกษตรกรในจังหวัดนราธิวาส มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กับจำนวนการได้รับข่าวสารด้านการผลิต

หม่อนไหม ประสบการณ์ การผลิตหม่อนไหม และการดำรงตำแหน่งทางสังคมอื่น ๆ สำหรับใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้าไหม การย้อมสีและการทำสีย้อมธรรมชาติให้กับชุมชน

4. การพัฒนาระบบเครือข่ายการทอผ้าไหมในจังหวัดขอนแก่น ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาระบบเครือข่ายการทอผ้าไหมในจังหวัดขอนแก่นมากที่สุด คือ การประสานสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายการทอผ้าไหมโดยรอบกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับการศึกษาของ Prapatigul and Phetsuk (2014) ศึกษาแนวทางการพัฒนาความรู้ด้านการผลิตหม่อนไหมของเกษตรกร ในจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาความรู้ด้านการผลิตหม่อนไหมของเกษตรกร คือ ควรทำการเผยแพร่ข่าวสารด้านการผลิตหม่อนไหมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มากขึ้น ตลอดจนควรมีการ ขยายขอบเขตการส่งเสริมอาชีพการผลิตหม่อนไหมไปสู่เกษตรกรกลุ่มใหม่ในพื้นที่อื่น ๆ ให้มากขึ้น

5. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนทอผ้าไหม พื้นที่อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนทอผ้าไหม มากที่สุด คือ การมีภาพลักษณ์ที่ดี การสร้างความเชื่อมั่นให้นักท่องเที่ยวในการเดินทางมาเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนทอผ้าไหม จังหวัดขอนแก่น สอดคล้องกับการศึกษาของ Yuensook, Pathumporn and Esichaikul (2018) ศึกษาเรื่อง การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนวัฒนธรรมหม่อนไหมจังหวัดขอนแก่น การศึกษาพบว่า การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนวัฒนธรรมหม่อนไหมจังหวัดขอนแก่นที่สำคัญ พบว่า ปัจจัยด้านการตลาดเป็นสิ่งสำคัญต่อการวางแผนพัฒนาที่สุด เนื่องจากยังขาดคุณภาพทั้งอุปสงค์และอุปทาน

สรุป

การวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการทอผ้าไหมสีธรรมชาติของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1)การจัดการจัดการความรู้ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าไหมสีธรรมชาติ ปัจจัยสำคัญคือการควบคุมคุณภาพของการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและพัฒนาผลิตผลผลิตผ้าไหมให้มีคุณภาพที่ดีขึ้น 2) การพัฒนาศักยภาพชุมชนในด้านการทอผ้าไหม การย้อมสี และการทำสีย้อมธรรมชาติ ปัจจัยสำคัญคือการสร้างมาตรฐานของการควบคุมคุณภาพในการผลิตแต่ละขั้นตอน 3) ฐานการเรียนรู้แบบมีชีวิตสำหรับการใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้ชุมชน ประกอบด้วย (1) การแสวงหาและการสร้างองค์ความรู้ (2) การถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และ (3) การนำองค์ความรู้ไปใช้และการนำไปประยุกต์ใช้ 4) ระบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหม ปัจจัยสำคัญคือการประสานสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายการทอผ้าไหมโดยรอบกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง และ 5) การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนทอผ้าไหม ปัจจัยสำคัญคือการสร้างความเชื่อมั่นแก่นักท่องเที่ยวให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีในการเดินทางมาเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนทอผ้าไหม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่า

(1) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหม ควรให้ความสำคัญและเอาใจใส่กับกระบวนการที่ทำให้สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ผ้าไหม มีคุณภาพดีขึ้น และสร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เพื่อขยายช่องทางการตลาด

(2) ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าไหม ควรเลือกรูปแบบและลวดลายที่สวยงามสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคและเน้นรูปลักษณ์สะดุดตา ที่เห็นคุณค่าทางความงาม

(3) ด้านการออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ผ้าไหม ควรพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์ให้มีขนาดพอดี สามารถรับน้ำหนักผลิตภัณฑ์ผ้าไหมได้ การบรรจุเปิด-ปิดสะดวกไม่ยุ่งยาก

2. แนวทางพัฒนาในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้าไหม การย้อมสีและการทำสิ่งย้อมธรรมชาติให้กับชุมชน ควรมีการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนด้านการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าไหมสีธรรมชาติ เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่

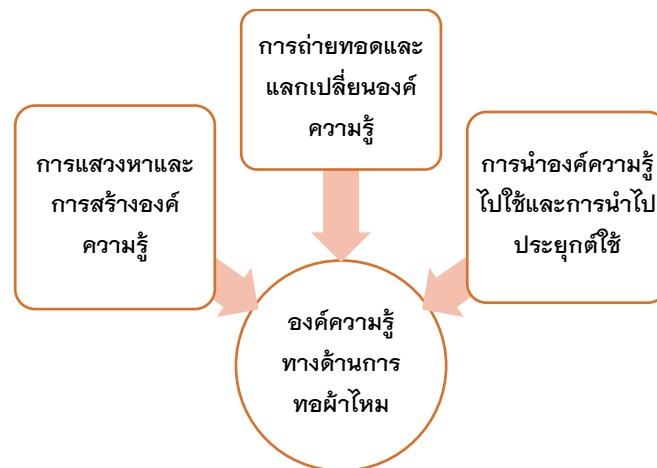
(1) ด้านอาคารสถานที่ ควรพัฒนาให้มีแสงสว่างเพียงพอ การระบายอากาศที่ดี อุณหภูมิที่พอเหมาะและสะอาดอยู่เสมอ

(2) ด้านสถานที่ตั้ง ควรอยู่ใกล้ชุมชน สะดวกในการเดินทาง สถานที่จอดรถเพียงพอ สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความปลอดภัย มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติหรือจัดทำขึ้นเพื่อความสวยงามร่มรื่นและมีบริเวณโดยรอบเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้มารับบริการ

3. แนวทางพัฒนาระบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหม อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ควรมีการประสานสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายการทอผ้าไหมโดยรอบกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง โดยสมาชิกเครือข่ายร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง มีกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน เพื่อให้เกิดความผูกพันเชื่อมโยง มีการรวมกันเป็นเครือข่ายอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน และมีการแลกเปลี่ยนความรู้ข้อมูลข่าวสารและแก้ปัญหาร่วมกันอย่างสร้างสรรค์

องค์ความรู้ใหม่

จากการทำวิจัยครั้งนี้ได้พบว่า กระบวนการจัดการองค์ความรู้ใช้หลัก 3 ประการ คือ 1) การแสวงหาและการสร้างองค์ความรู้ เป็นการนำองค์ความรู้และข้อมูลสารสนเทศที่มีอยู่ในชุมชนและนอกชุมชนมาคัดเลือกและกลั่นกรองเพื่อสร้างคุณค่าคุณประโยชน์ เช่น การฝึกอบรม การประชุม การสอนงาน การสาธิต ระบบพี่เลี้ยง และการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง 2) การถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เป็นการกระจายองค์ความรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ผู้นำชุมชนและคนในชุมชนท้องถิ่น ก่อให้เกิดการแบ่งปัน การถ่ายทอดความรู้ ซึ่งควรให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ประสบการณ์ของผู้เชี่ยวชาญและปราชญ์ชาวบ้านทั้งภายในและภายนอกชุมชน และ 3) การนำองค์ความรู้ไปใช้และการนำไปประยุกต์ใช้ เป็นการสร้างขีดความสามารถและความได้เปรียบทางการแข่งขัน เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์และเพื่อพัฒนาให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ทางด้านการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการทอผ้าไหมสี่ธรรมชาติ

References

- Cronbach, L.J. (1970). *Essentials of Psychological Testing*. Harper & Row.
- Distanont, A., Haapasalo, H., Vaananen, M., & Lehto, J. (2012). The Engagement Between Knowledge Transfer and Requirements Engineering. *International Journal of Management, Knowledge and Learning*, 1(2), 131–156.
- Malasri, K. (2019). Developing Community Potential for Natural Dyeing Silk and Production of Natural Dyes. Sa-Ard Municipal District Communities, Amphur Nam-Pong, Khon Kaen Province. *HJSO Faculty of Conference 2nd Humanities and Social Sciences (489–499)*. Songkhla Rajabhat University.
- Nuipirom, W. (2013). *Promotion of Thai Traditional Silk Production and Processing*[Individual Study, Diplomatic Executive Program in Class 5, Devawongse Varopakarn Institute of Foreign Affairs Ministry of Foreign Affairs].
- Prapatigul, P., & Phetsuk, P. (2014). Guidelines for Knowledge Development of Sericulture Production of Farmers in Narathiwat Province. *Khon Kaen Agr. J*, 42(2), 211–220.
- Prasith-rathsint, S. (2012). *Social Science Research Methodology*. Samlada.
- Sukhothai Thammathirat Open University. (2014). *Knowledge Management*.
<https://www.stou.ac.th/knowledgemanagement/knowdetail.asp?id=5>
- The Queen Sirikit Department of Sericulture, Ministry of Agriculture and Cooperatives. (2017). *Directions and Action Plans for the year 2018*. http://122.154.22.188/newqsds/file_upload/1118compressed.pdf

- Wechagarn, A., Choenkwan, S., & Kiatsuranont, P. (2020). Needs for Extension on Mulberry Cultivation and Silkworm Rearing of Farmers in Si Sa Ket Province. *Khon Kaen Agr. J.*, 48(2), 369–380.
- Yamane, T. (1973) *Statistics: An Introductory Analysis* (3rd ed.). Harper & Row.
- Yuensook, W., Pathumporn, J., & Esichaikul, R. (2018). Tourism Development Planning for Mon Mai Cultural Community, Khon Kaen Province. In *The International and National Conference in Business Administration and Accountancy 2018: INCBAA 2018 (625–634)*. Pullman Khon Kaen Raja Orchid Hotel.